

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Lenka Ševčíková

Obraz židovského dítěte očima Morrise Gleitzmana

Olomouc 2019

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jaroslav Vala, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vytvořila samostatně. Všechny použité materiály, ze kterých jsem při psaní práce získávala informace, jsou uvedeny v seznamu zdrojů.

V Olomouci dne 1. dubna 2019

.....

podpis

Děkuji doc. Mgr. Jaroslavu Valovi, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, za ochotu při konzultacích, trpělivost a dobré rady při vytváření bakalářské práce.

Obsah

Úvod	5
1 Život a dílo Morrise Gleitzmana.....	6
1.1 Tvorba, hodnocení díla.....	7
1.2 Inspirace, příběh Janusze Korczaka	8
2 Stručný přehled dějin židovského národa	10
2.1 Polští Židé a jejich osud	11
3 Román <i>Kdysi</i> Morrise Gleitzmana.....	13
3.1 Dějová linie románu.....	13
3.2 Interpretace románu	14
3.3 Postavy	16
3.4 Časoprostor	19
3.5 Klíčové motivy a jejich symbolika	21
4 Román <i>Potom</i> Morrise Gleitzmana	24
4.1 Dějová linie románu.....	24
4.2 Interpretace románu	26
4.3 Postavy.....	27
4.4 Klíčové motivy a jejich symbolika	33
5 Srovnání obou titulů.....	35
6 Závěr	36
7 Zdroje.....	38

Úvod

V současné době vychází poměrně velké množství knih určených dětem a mládeži, které se týkají druhé světové války a tematiky holokaustu. Toto období našich dějin by mělo být připomínáno nejen dospělému, ale také dětskému čtenáři. V bakalářské práci se zaměřujeme na interpretaci dvou knih, které se týkají válečné tematiky, mimo jiné se snažíme ukázat, jak mohlo období roku 1942, tedy dobu druhé světové války vidět a vnímat dítě židovského původu. Je zajímavé zjišťovat, jak toto vidění dokázal ve svých knihách určených dětem a mládeži zachytit a popsat australský autor Morris Gleitzman. Jedná se o autora, který se často ve svých knihách zabývá tabuizovanými tématy, například se věnuje válečné tematice, spojené s násilím a smrtí, dále tématům týkající se vážných onemocnění, v jedné knize například onemocnění AIDS či uprchlictví. Tato témata často popisuje neočekávaným způsobem, zdůrazňuje kontrast jednotlivých situací. V jeho díle často stojí na jedné straně vážná událost a straně druhé humor a vtip, ve výsledku se však obě mísí.

Cíl bakalářské práce a zároveň její jádro představuje interpretace dvou knih s názvy *Kdysi a Potom*. Jedná se o dvě díla ze série šesti knih, které se týkají dětského hrdiny židovského původu během období druhé světové války v Polsku. V bakalářské práci se snažíme seznámit čtenáře se samotným autorem, jenž je velmi úspěšným autorem knih pro děti a mládež nejen v Austrálii, ale i jinde ve světě. Jeho tvorba je velice pestrá. Pokud se zaměříme na díla s válečnou tematikou, Gleitzman popisuje válku, násilí a smrt velmi naturalisticky a přímočaře, opravdu tak, jak skutečně probíhaly. Celým příběhem čtenáře provází malý chlapec Felix, čtenář má tedy možnost vidět, jak chlapec vnímá dobu války a všechno, co se kolem něho děje, včetně toho, co Felix sám prožívá. O to víc jsou knihy poutavé, čtivé a zajímavé, s hlavním hrdinou má možnost ztotožnění jak dětský, tak dospělý čtenář. Kniha je tedy určena všem generacím.

V úvodních kapitolách práce se věnujeme přehledu informací, které se týkají autora a jeho tvorby, dále autorově inspiraci, která ho vedla k napsání knih s touto tematikou. Následně se zabýváme stručným nahlédnutím na dějiny židovského národa, a také na dějiny židovského národa v Polsku. Při interpretaci knih *Kdysi a Potom* stručně představíme dějovou linii příběhu, styl psaní autora, přiblížíme jak postavy hlavní, tak vedlejší, seznámíme čtenáře s časoprostorem, do kterého je příběh zasazen, popíšeme motivy a symboly, které jsou v knihách obsaženy. Krátce obě knihy srovnáme, v závěru se pokusíme o stručné shrnutí celé práce a pojednáme o důležitosti takto zaměřené literatury pro děti a mládež.

1 Život a dílo Morrise Gleitzmana

Autor Morris Gleitzman na svém webu zveřejnil informace týkající se jak vlastního života, tak tvorby. Sám uvádí, že jeho web se může stát zdrojem informací pro studenty i pro čtenáře. Autor nevydal žádnou autobiografii, informace o něm a jeho tvorbě jsou tedy čerpány převážně z blogu autora, článků a poznatků z jeho děl.

Morris Gleitzman se narodil 9. ledna roku 1953 ve městě Sleafordu ve Velké Británii. Od svých 16 let, konkrétně od roku 1969, však žije v Austrálii. Mezi první autorovy pracovní zkušenosti patřilo například roznášení novin, dále si vyzkoušel práci módního asistenta či práci v cukrovaru. Co se týká začátků jeho kariéry, nejdříve pracoval jako televizní a filmový scénárista komediálního seriálu „*The Norman Gunston Show*“ později se začal věnovat psaní knih. Jak autor uvedl, jeho nejoblíbenějšími knihami v dětství byly knihy Richmal Cromptonové, které se týkaly chlapce Williama. Knihy Morrise Gleitzmana zkoumají vážná a někdy i konfrontační témata, avšak vtipným a neočekávaným způsobem. (*Morris Gleitzman: British Council Literature* [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://literature.britishcouncil.org/writer/morris-gleitzman>)

Pro hodně lidí se stal známým díky svým sloupkům v časopisech „*The Age*“, „*Sydney Morning Herald*“ „*Good Weekend*“ tyto sloupky byly částečně autobiografické a zčásti psány fiktivně. První dětskou novelu autor vydal roku 1985, svým dojemným, ale zároveň vtipným stylem tvorby Gleitzman zaujal jak dětské čtenáře, tak dospělé. V současnosti je Morris Gleitzman jedním z nejúspěšnějších australských autorů, a to jak doma v Austrálii, tak i v zahraničí.

Jedna z jeho prvních knih se jmenuje „*Two Weeks With The Queen*“ (1989), přeloženo do češtiny *Dva týdny s královnou* (1999). Kniha pojednává o velmi těžké nemoci AIDS, pevném poutu dvou sourozenců a vzájemné lásce. (Gleitzman, 1999) Tato kniha se stala světovým bestsellerem, její příběh byl dramatičkou Mary Morris adaptován do hry. Režisérem se stal Alan Ayckbourn. Hra měla mnoho úspěšných repríz, a to jak v Austrálii, tak v Londýně, Kanadě, Japonsku či USA. (*Morris Gleitzman: British Council Literature* [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://literature.britishcouncil.org/writer/morris-gleitzman>)

Mezi další tvorbu je možné zařadit sérii knih „*Wicked*“ (1997–1998) a sérii s názvem „*Deadly*“ (2000–2002), na kterých Gleitzman pracoval společně s Paulem Jenningsem, autorem knih pro děti. Další série knih, kterou Morris Gleitzman napsal, je zasazena do období druhé světové války. Hlavním hrdinou je dětský vypravěč židovského původu. Jedná se o sérii

šesti knih s názvy „*Once*“ (2006) „*Then*“ (2009) „*Now*“ (2010) „*After*“ (2012) „*Soon*“ (2015) „*Maybe*“ (2017). Do českého jazyka byly zatím přeloženy první tři knihy, s názvy *Kdysi* (2016), *Potom* (2017) a *Když* (2019). Třetí kniha ze série byla do českého jazyka přeložena až v letošním roce. Čtenáři si ji tedy mohou koupit v knihkupectví a přečíst česky právě letos. Interpretace knih *Kdysi* a *Potom* je hlavním cílem bakalářské práce.

Autor často cestuje, sbírá inspiraci, navštěvuje školy, kde dělá nejrůznější přednášky. Jedna z novějších Gleitzmanových knih nese název „*Help Around The House*“ (2018) hlavním tématem knihy je příjezd dítěte do Canberry, jedná se o dítě, které chce pomoci australskému parlamentu k větší efektivitě. (*Morris Gleitzman: British Council Literature* [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://literature.britishcouncil.org/writer/morris-gleitzman>)

1.1 Tvorba, hodnocení díla

Jak autor Morris Gleitzman na svém blogu uvádí, je pro něho velkou zkušeností být v kůži postavy, která je odhodlanější, moudřejší, vtipnější, odvážnější, než dokáže být sám autor. Jeho postavy jsou tedy smyšleny, ale zároveň pocházejí jakoby „zevnitř autora“, u každé postavy je autor její velkou částí. Ale možná, aniž by si to autor uvědomoval, může být malá část postav také z lidí, kteří tvoří jeho život, a na kterých mu záleží. Emoce, které postavy prožívají jsou emocemi skutečného života. Pocity, které se v díle objevují jsou pocity každodenními, jako je například strach, radost, vina, žárlivost, úzkost, vzrušení či láska. Postavy v příbězích Morrise Gleitzmana cítí stejné emoce jako my, avšak z jiných důvodů. (*Morris Gleitzman: British Council Literature* [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://literature.britishcouncil.org/writer/morris-gleitzman>)

Co se týče způsobu tvorby, jak autor sám uvádí, nejdříve vytvoří hlavního hrdinu, který má určitý problém, v první řadě přemýšlí nad tím, jak by bylo možné tento problém řešit. Následně dochází k plánování celého příběhu do kapitol, ke každé kapitole autor nejdříve napíše pouze pár vět o tom, co se stane a jaké při tom má postava pocity. Než začne více rozepisovat jednotlivé kapitoly, potřebuje znát, jak celý příběh skončí, avšak někdy se stává, že se závěr v průběhu psaní pozmění!

Autor se tedy zaměřuje především na emoce a na samotné postavy. Velmi často se v jeho příbězích objevuje postava, která něco chce, ale nemůže to dostat. V díle se mísí také humorné a smutné situace, to často může pocit smutku ještě více umocnit. Autor však tohoto kontrastu neužívá bez úvahy, i v životě tak věci fungují, některé jsou veselé, ale jiné smutné. Autor se

tím zároveň snaží „vdechnout postavě život.“ (*Morris Gleitzman: British Council Literature* [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://literature.britishcouncil.org/writer/morris-gleitzman>)

Jeho díla určená dětem a mládeži se dočkala překladu do mnoha jazyků a byla mnohokrát oceněna. (Gleitzman, 2017) Jak autor na svém blogu uvádí, má nejraději ocenění, kde mají možnost hlasovat přímo čtenáři, týká se to například cen „YABBA Award“ či „KOALA Award.“ Autor získal spoustu dalších ocenění.

I když je román *Kdysi* primárně určen dětským čtenářům, z recenzí na něj je možné slyšet ohlasy i u čtenářů dospělých. V řadě hodnocení se objevují stejné názory a pocity, dospělého člověka někdy až mrazí z toho, jak si nevinné dítě dokáže vysvětlit věci, které se kolem něho dějí. Dospělý čtenář však ví, že hrůzná realita je úplně jiná. Opět shodné názory čtenářů se týkaly toho, že si Felixe po krátké chvíli zamilovali, a doufali ve šťastný konec příběhu. Zajímavé informace přináší článek Zdeňka Ambrože Emingera s názvem *Příběh o dětské statečnosti*. Zde autor krátce popisuje děj knihy, a také podává informace o stylu psaní autora, poukazuje na to, v čem je možné vidět Gleitzmanovo spisovatelské mistrovství. Dle mínění Emingera „*Morris Gleitzman stvořil knihu, která má ambice oslovit nejen dospívajícího, ale i dospělého čtenáře.*“ (Urbanová, 2018, s. 225)

Svatava Urbanová ve své knize *S holokaustem za zády* z roku 2018 popisuje Morrise Gleitzmana jako spisovatele zajímavého právě tím, jakým způsobem dokáže pracovat s dítětem, respektive s dětským aspektem. Mnohdy dokáže zachytit i detaily, které se pojí s psychikou dítěte, s jeho vnitřním dialogem a myšlenkami. Zároveň autor poukazuje na určité skutečnosti v historii našich dějin, o kterých se příliš nepsalo.

1.2 Inspirace, příběh Janusze Korczaka

„*Každý náš krok ovlivňuje zemi.*“ (Bystrzycká, 2012, s. 9)

Inspirací pro napsání interpretovaného díla se pro autora Morrise Gleitzmana stal životní příběh muže Janusze Korczaka. Pravým jménem nazýván jako Henryk Goldszmit, narodil se 22. července roku 1878 ve Varšavě. Krátce po studiích přijal svůj literární pseudonym. Jako židovský pediatr a zároveň autor knih pro děti mládež žil a tvořil v Polsku. Působil také jako pedagog. Roku 1912 se stal ředitelem Domova Sirotků, kam byly umístěny převážně židovské děti pocházející z Varšavy, ve většině případů z těch nejspodnějších sociálních vrstev. Snažil

se zdůrazňovat dětská práva, v Domově byla zřízena samosprávná společnost, která byla nazývána jako dětský parlament a soud. (Cohen-Janca & Quarello, 2015)

Osobností Janusze Korczaka se zabývala Bystrzycká ve své knize *Korczak, člověk* (2012) uvádí některé zásadní momenty z jeho života. V roce 1940 následovalo nucené stěhování sirotků i Pana Doktora do ghetta. Protože podmínky sirotčince, především co se týká obživy, byly nepříznivé, potrava se stala opravdu velice důležitou. Korczak, sirotky přezdívaný jako Pan Doktor, se tedy rozhodl řešit situaci, při které jim nacisté zabavili vůz s bramborami. Pan Doktor byl však zajat gestapem, údajně na sobě neměl židovské označení a měsíc byl vězněn. I když není známo, jak se z vězení dostal, v prosinci téhož roku se vrátil do ghetta. Závěr života dětí i Pana Doktora je však velmi smutný. V srpnu roku 1942 byli na pokyn německých úřadů převezeni do vyhlazovacího tábora Treblinka, kde byli všichni usmrceni v plynových komorách. Korczakovi byla nabídnuta možnost přežití a svobody, on ji však odmítl. Tato cesta byla bohužel jejich cestou poslední. (Cohen-Janca & Quarello, 2015)

„Raději zemřel spolu s dětmi, než aby je opustil.“ (Gleitzman, 2016, s. 162)

2 Stručný přehled dějin židovského národa

S dějinami Židů je spojeno jejich vyhnání z Izraele, putování mnoha zeměmi, další a další pronásledování. Židé se rozcházeli do celého světa. Někteří se usadili v Babylonii a následně putovali do Evropy. (Haumann, 1997, s. 7) Židům bylo dovoleno vykonávání pouze jednoho jediného řemesla, a to vybírání daní a půjčování peněz na úrok. Postupem času však byli i v této činnosti omezováni a opět pronásledováni. K vyvrcholení židovských pogromů došlo v letech 1348/1349, kdy Evropu postihl velký mor, nazývaný jako „černá smrt“, právě Židé byli označeni jako ti, kdo otrávil studny a prameny, způsobili tak příčinu nákazy. (Haumann, 1997, s. 9) Postavení Židů tedy nebylo snadné, a to ani v následujících stoletích. V 19. století se za výrazný projev antisemitismu považovala tzv. *Hilsneriáda*, jednalo se o proces se Židem Leopoldem Hilsnerem, který byl obviněn z rituální vraždy křesťanky Anežky Hružové. Za nevinu Hilsnera se postavil i Tomáš Garrigue Masaryk. (Pojar, 2016) V pozdějších letech se objevilo mnoho dalších projevů antisemitismu.

Osud Židů byl však nejvíce poznamenán osobou nacistického diktátora, Adolfa Hitlera. Podle něho byli Židé jednak příčinou dopadů hospodářské krize v Německu, ale především se jednalo o rasu podřadnou, méněcennou, rasu, která pokud nebude zlikvidována, nemůže vzniknout silná, čistá Velkoněmecká říše. Podobně smýšlel i o Cikánech, homosexuálech či o lidech s postižením. Vznikem Protektorátu Čechy a Morava, 16. března 1939 se vliv Německa ještě více rozrostl. Nejdříve byla šířena silná antisemitská propaganda, následovaná protižidovskými akcemi. (Rothkirchenová & Schmidtová-Hartmanová, 1991) Začaly se vydávat protižidovské předpisy, ustanovovaly se jednotlivé zákazy pro židovské obyvatelstvo.

Mezi tyto předpisy a zákazy patřilo například možnost nakupovat pouze v určité dny a v určitou hodinu, zákaz vycházet z domu po setmění, Židé nesměli vlastnit automobil či bicykl. Židovský majetek podléhal tzv. *arizaci* podle výnosu říšského protektora von Neuratha z 21. června 1939. Cílem výnosu bylo převedení židovského majetku přímo do rukou Němců. (Rothkirchenová & Schmidtová-Hartmanová, 1991, s. 38) Židé mohli vykonávat pouze podřadné práce, nesměli se stát lékaři, právníky či úředníky. Nesměli navštěvovat běžné kavárny, přístup jim byl povolen pouze do kaváren židovských. Od roku 1941 museli Židé nosit na oděvu žlutou Davidovu hvězdu, ve stejném roce začínají transporty Židů z uzavřených míst, označovaných jako ghetta do koncentračního tábora Terezín a jejich následná deportace do vyhlazovacích táborů na území Polska. (Lehár, 1998, s. 676)

2.1 Polští Židé a jejich osud

Ve svém článku *Vyhlazení polských Židů jako součást procesu germanizace polského území a etapa celkového vyhlazení židovského obyvatelstva Evropy* Franciszek Piper poskytuje přehled základních informací týkajících se dějin polského židovského národa, především jejich situace za druhé světové války a následně situace poválečné.

První zmínky o Židech žijících v Polsku pocházejí z 11. století. Do začátku druhé světové války se stali velkou komunitou, na tomto území žilo přes 3 100 000 Židů. Další rozvoj židovské komunity byl však zastaven nacistickým Německem. Zničena byla nejen umělecká díla, knihovny, stavby a další, ale především přišlo během nacistické okupace o život až 3 miliony Židů. Nacisté chtěli polské země germanizovat, považovali je za svůj životní prostor. (Piper, 2002, s. 44) Nastal tedy proces vysídlování polského obyvatelstva, který byl spojen s násilím, odepíráním základních životních potřeb, mnoho lidí při vysídlování zemřelo. Tento proces doprovázela řada selekcí, například rozdělování rodin či posílání části obyvatel z vysídleného území do pracovních táborů. (Piper, 2002, s. 46)

Židy čekalo umístění do samostatných obytných čtvrtí, ty byly později přeměněny na tzv. *ghetta*. Tato uzavřená místa nesměli Židé opustit, stejně tak na toho, kdo by se snažil nepřátelům Třetí říše nějakým způsobem pomoci, čekal trest. (Piper, 2002, s. 47) Roku 1941 byl pro Židy v případě opuštění ghetta stanoven trest smrti a pro Poláky, kteří by Židům napomáhali také. (Pojar, 2001, s. 93) Pokud se některým podařilo utéct, ať už při vysídlování nebo přímo z ghetta, hledali úkryt v lesích, stodolách či kláštřích. Žili však v neustálém strachu, nedalo se věřit nikomu, existovali kolaboranti či falešní partyzáni. Jsou známy i případy, kdy se Židé svého života vzdali dobrovolně, v tak nesnesitelných podmínkách už dále nedokázali žít. (Ditrych, 2017)

Nacistická propaganda byla velice silně antisemitistická. Nacisté označovali Židy jako podvodníky, vrahy vyznavačů křesťanského náboženství a ty, kdo jsou původci nakažlivých nemocí. (Ditrych, 2017) Nacisté se opravdu cíleně snažili židovské obyvatelstvo vyhladit. Došlo k zavedení přidělového systému, Židé byli zbaveni majetku, osobních práv a svobody. Dalším způsobem, který nacisté k vyhlazení používali bylo totální pracovní nasazení. Pro ghetta se stala typickou vysoká úmrtnost. Nejhorší byla situace ve Varšavě a Lodži, jednalo se o dvě největší ghetta. (Piper, 2002, s. 51) Od roku 1941 se k zabíjení začaly užívat výfukové zplodiny. Následovala příprava na tzv. „*konečné řešení židovské otázky*“ jednalo se o organizované

masové vyhlazení evropských Židů, přípravy byly dokončeny roku 1942 na konferenci ve Wannsee. (Pojar, 2001, s. 93)

Úkolem zejména táborů Belžec, Sobibór a Treblinka bylo vyhlazování dokončit. V průběhu roku 1942 byla vyvražděna většina Židů, na zbylé čekala smrt roku 1943. V koncentračních a vyhlazovacích táborech zahynulo 1 700 000 až 2 miliony lidí, v pracovních táborech a ghettech zhruba půl milionu obětí, v průběhu poprav bylo zabito dalších půl milionu lidí. Období druhé světové války přežilo zhruba 500 až 800 tisíc polských Židů. (Piper, 2002, s. 53) Vyvražďování Židů v Polsku patří díky svému rozsahu, krutosti nacistů a obrovskému počtu obětí k nezapomenutelným katastrofám našich dějin.

3 Román *Kdysi* Morrise Gleitzmana

„Čtenáři do příběhů hrdinů románů investují sami sebe, aktivně se zapojují do vytváření významu. Vzájemný vztah mezi tvůrcem a čtenářem začíná první řádkou, vine se k poslednímu slovu a způsobuje, že nám román zůstává v mysli ještě dlouho poté, co jsme knihu zavřeli.“

(Foster, 2014, s. 13)

V dané kapitole stručně představíme děj příběhu, následně se zaměříme na styl psaní autora, budeme se snažit čtenáři přiblížit jak postavy hlavní, tak vedlejší, tematiku románu doplní informace o době a místě, kde se příběh odehrává, popsány budou také motivy a symboly pro román typické.¹

3.1 Dějová linie románu

Hlavní postavou je devítiletý chlapec Felix. Společně se svými židovskými rodiči, knihkupci, žije v Polsku. Avšak situace Židů v roce 1942 je velmi obtížná, proto ho rodiče přivedou do sirotčince, kde ho svěří představené jeptišek matce Mince. Sirotčinec se nachází na odlehlém místě v horách, Felix tedy nemá ponětí o tom, co se v Polsku či v Německu děje. Stále však věří slibu svých rodičů, kteří se pro něho brzy vrátí. (Gleitzman, s. 11)

Jednoho dne, poté co uvidí „skupinku mužů v oblecích s páskami na rukávech“ pálit židovské knihy, se rozhodne ze sirotčince utéct a své rodiče před nimi varovat. (Gleitzman, s. 20) Útěk je úspěšný, avšak venku se setkává s krutou realitou. Všude kolem se pohybují muži v zelených uniformách, o kterých si Felix nejdříve myslí, že se jedná o myslivce. (Gleitzman, s. 45) Později však zjišťuje, že jsou to nacističtí vojáci, kteří se chovají velmi surově k Židům shromážděným ve městě. Felix vůbec nechápe, co se za dobu jeho nepřítomnosti stalo, odkud vzešlo tolik zloby a nenávisti.

Při hledání svých rodičů zachrání z hořící domu malou šestiletou holčičku Zeldu, jejíž rodiče byli zastřeleni. (Gleitzman, s. 60) Felix si nejdříve myslí, že problémem jsou židovské knihy, proto nacisté Židům ubližují, ale později si uvědomuje, že tím hlavním problémem je samotné židovství. „Možná že nacisté nechovají nenávist jen k našim knihám. Možná že i k nám samotným.“ (Gleitzman, s. 73)

¹ Při odkazování na jednotlivé strany románu *Kdysi* vždy uvedeme příjmení autora a konkrétní stranu knihy.

Zástupy Židů směřují k městu, také Felixe a Zeldu nacisté donutí se do jednoho z nich připojit. Felix nese malou Zeldu na zádech a vypráví jí příběhy, které vytváří jeho fantazie. Bohužel i přes snahu příběhem odpoutat Zeldinu pozornost, krutost vojáků vůči Židům, posměšky, násilí a strach v židovských očích jí neuniknou. Celá situace je ještě horší, když nacisté začnou provádět selekci Židů, někteří jsou vybráni na práci, děti jsou oddělovány od matek, mnozí Židé umírají přímo na místě! (Gleitzman, s. 80)

O obě děti se nakonec postará židovský zubař Barney. Ukrývá je ve sklepě jednoho domu společně s dalšími šesti dětmi. Nežijí zde v příliš dobrých podmínkách, ale jsou v bezpečí před nacisty. Barney jako zubař lidem pomáhá, jednak těm obyčejným, ale také jednomu nacistickému důstojníkovi. Za svoji službu vždy dostane koš s jídlem. Barneymu se líbí Felixovi příběhy, jednoho dne ho vezme k zubařskému zákroku s sebou, Felix, přestože má strach, povypráví příběh nacistickému důstojníkovi, povídání má sloužit jako lék proti bolesti.

Barney později Felixovi prozradí pravdu o tom, že nacisté neberou Židy za práci na venkov, ale proto, aby je zabili! Nakonec nacisté objeví i Barneyho úkryt. Všechny děti včetně svého ochránce jsou donuceni společně s ostatními Židy odejít na nádraží. Cesta vlakem je příšerná, vlak jede do „*tábora smrti*.“ (Gleitzman, s. 152) Felix jako zázrakem objeví shnilé dřevěné prkno vagonu, společně s ostatními muži ho proděraví, je tedy možné z vlaku vyskočit. Vagony jsou však střeženy nacistickými kulomety! K výskoku se nakonec odhodlá Zeldu, Felix a Chaya, všichni tři poděkují Barneymu, rozloučí se s ním i s ostatními a vyskočí. Chaya však výskok z vlaku nepřežije. Zachrání se pouze Felix a Zeldu. (Gleitzman, s. 158) Felix na závěr dodává: „*At' můj příběh nakonec dopadne jakkoliv, nikdy nezapomenu, jaké mám štěstí.*“ (Gleitzman, s. 159)

3.2 Interpretace románu

Každá nová kapitola románu začíná slovem *Kdysi*, to v člověku může vyvolat pocit minulosti, pocit něčeho, co už bylo, toto slovo bylo vždy vhodně použito, protože na něho logicky navazoval následující text. Právě díky začátku každé kapitoly slovem *Kdysi* je velmi těžké postihnout časový rámeček příběhu, přesně nevíme, za jak dlouhou dobu se jednotlivé události v životě Felixe odehrály. Avšak čas plyne poměrně rychle.

Dílo je psáno *ich* formou, vypravěčem je hlavní postava, tedy devítiletý Felix. Tím, že se jedná o dílo psané v první osobě, je nám předán úhel pohledu jedné postavy, přímé informace se tedy dozvídáme od jednoho člověka. Jak situace vnímají ostatní postavy zjišťujeme skrze

postavu hlavní. Vidíme věci, které Felix prožívá, a také dobu, ve které žije. Vypravěč má však daleko méně informací než samotný čtenář. Hlavní postava zpočátku neví, kdo jsou to nacisté a proč nemají rádi Židy, co se ve světě vlastně děje, v sirotčinci se Felix ocitl už před válkou. (Gleitzman, s. 10)

Morris Gleitzman vše popisuje z pohledu dítěte, tento pohled je často záměrně naivní, ale především nevinný, proto se nám vše jeví daleko strašlivější. Pokud zhodnotíme autorův styl psaní, většinou převažují krátké jednoduché věty, často je užito pouze jedno či dvě slova, která dotváří napětí dané situace, vzbudí ve čtenáři patřičné emoce. Někdy se však objeví i delší souvětí. Také přímá řeč je v textu velmi častá.

„Pak si uvědomím, že v místnosti je ještě někdo.

Ach ne.

Je to malé, asi dvouleté dítě, v jídelní stoličce.

Nepoznám, jestli je to holka nebo kluk, protože má celé tělíčko od krve.

Ach ne.

Zakřičím na Barneyho.“ (Gleitzman, s. 126)

Místo děje se neustále mění, nejdříve je vypravěč v sirotčinci, později zachraňuje dívku z hořícího domu, následně se nachází v úkrytu ve sklepě, a nakonec ve vlaku, ze kterého se mu podaří zachránit. Konkrétní město, kde se příběh odehrává není zmíněno, dozvídáme se pouze o Polsku, ale pravděpodobně by se mohlo jednat o Varšavu. Často jsou konkrétní místa spojena s funkcí úkrytu a bezpečí před nacisty! (Gleitzman, 2016)

Z hlediska postoje k vyprávěnému příběhu je možné usoudit, že vypravěčovy pocity jsou mnohdy zmatené, on sám je zmatený, neví, co se kolem něho děje. Zpočátku nevěří v to, že by lidé k sobě navzájem mohli být tak krutí a nemilosrdní. (Foster, 2014, s. 46) Pokud se zaměříme na styl vyjadřování, slovní zásoba je běžná a čtenářsky přívětivá. Pouze někdy se objevují pro nás poněkud méně známá jména, jako například Dodie či Minka. Přístup Felixe, tedy vypravěče, k událostem, které ho potkávají se postupem času mění. Nejdříve to, co se kolem něho děje, nedokáže pochopit, ale později všemu začíná rozumět. I smíření se ztrátou rodičů je opravdu velmi náročné, ale postupem času se i s tímto Felix vyrovná. (Gleitzman, s. 130) Co se týká přístupu k postavám, Felix má dobré a otevřené srdce, rád druhému pomůže, ostatní postavy si ho tedy velmi snadno oblíbí. (Gleitzman, s. 153)

Autor často při svém psaní užívá odkazování ke čtenáři, s tím se můžeme seznámit už na první straně celé knihy. Stejně tak nám již první strana může prozradit ke komu se pravidelně pod vlivem režimu v sirotčinci Felix modlí. Jedná se o Boha, Ježíše, Panenku Marii, papeže a Adolfa Hitlera. Děti v sirotčinci modlitbám nerozumí, pouze je memorují! *„Děkuji vám, Bože,*

Ježíši, Panenko Maria, papeži a Adolfe Hitlere, za to, že jste vyslyšeli moje modlitby.“
(Gleitzman, s. 38)

Rytmus příběhu je spíše rychlý, dynamický. To vše je způsobeno měnícím se prostředím, krátkými větami či jednoduchými slovy, také rychle plynoucím časem. (Foster, 2014, s. 49)

3.3 Postavy

Eduard Petrů, ve své knize *Úvod do studia literární vědy*, uvádí: „*Téma postavy tvoří motivy zevnějšku, povahy, chování, jednání, jazykového projevu, myšlenek, citů atd.*“ (Petrů, 2000, s. 104) I my se budeme snažit na postavy tímto způsobem nahlížet. Především si budeme všimnout toho, jak se chovají, o čem přemýšlí nebo co cítí. Hlavními postavami knihy jsou chlapec Felix a dívka Zelda. Další důležitou postavou je židovský zubař Barney.

Felix

Skrze postavu Felixe, jehož celé jméno je Felix Salinger můžeme vidět velmi zvědavého, chytrého a šikovného chlapce, který má rád knihy. Jeho nejoblíbenější kniha se jmenuje *O Jirkovi, postrachu rodiny* od Richmal Cromptonové. Kniha samotná i Felixovo modlení se k autorce je příběhem poměrně často prostoupeno. (Gleitzman, s. 138) Felix rád vymýšlí nejrůznější příběhy, je obdařen velkou fantazií. Tyto příběhy ho rozveselují v těžkých chvílích, dodávají mu sílu a naději. Často je to to jediné, co mu pomáhá přežít odloučení od rodičů a podmínky sirotčince. Některé události, které četl v knihách si promítá i do reálného života, velmi dobře tak dokáže jednat i v situacích, ve kterých se ocitá poprvé v životě. Od dětství mu rodiče vštěpovali trpělivost, díky které pobyt v sirotčinci zvládá, věří, že se všichni zase potkají. Příběhy však postupem času nepomáhají jen Felixovi, ale také lidem, kterým je Felix vypráví. Nejdříve dívence Zeldě, později dalším dětem bez rodičů, se kterými se Felix seznamuje při ukrývání se ve sklepě. Nakonec se příběh stane dokonce i lékem proti bolesti zubů při lékařských zákrocích zubaře Barneyho. (Gleitzman, s. 107)

Chlapec je to velice odvážný, ale kvůli izolaci v sirotčinci také zpočátku naivní. Nejdříve vnímá realitu úplně jinak, například o nacistických vojácích se domnívá, že se jedná o myslivce, kteří střílí zajíce, později však s pomocí informací od dětí ve sklepě, a také od samotného zubaře Barneyho, všemu rozumí. (Gleitzman, s. 45) Jeho odvalu a dobré srdce můžeme vidět především při záchraně Zeldy, kdy překoná fyzickou bolest a odnese ji pryč od

hořícího domu, dokáže jí i nadále dodávat sílu a naději v to, že vše bude zase dobré. Jejich vztah se však vyvíjí a potřebuje čas. Občas se Zelda na Felixe zlobí, například tehdy, když nechce dětem v úkrytu povyprávět ani jeden příběh. Pro Felixe je pobyt zde zpočátku plýtváním času. Ví přece, že musí jít ven a hledat své rodiče. Nejdříve je tedy spíše nevrlý, a to jak na děti, tak na Barneyho. Snaží se mu dokonce i lhát o své údajné nemoci, na kterou potřebuje léky, ale ty mají pouze jeho rodiče, které potřebuje najít. Nejdříve Barney mu příliš nevěří, nedokáže pochopit, proč se Barney stará o tolik dětí. Jejich vztah se ale postupem času změní. Felix pozná, že Barney je dobrý člověk, začíná mu důvěřovat, nakonec i Felix pochopí, že maminka a tatínek už bohužel opravdu nikde nejsou. S ostatními dětmi se začíná bavit a stávají se z nich dobří přátelé. (Gleitzman, s. 96)

Zároveň je možné z chování Felixe poznat, že byl dobře a příkladně vychovávaný. Když uteče ze sirotčince, aby varoval své rodiče, půjčí si v několika opuštěných domech oblečení, boty, vezme si jídlo, vždy ale napíše vzkaz, ve kterém stojí, aby se na něho lidé z tohoto domu nezlobili a omluví se. Vše stvrdí svým podpisem. (Gleitzman, s. 40)

To, co se mnohdy ve Felixovi odehrává, může čtenář zpozorovat především v situacích, kdy Felix stojí před nějakým důležitým rozhodnutím, které je často spojeno s nebezpečím, zda do dané situace vstoupit či nikoliv, jeho vnitřní rozpolcenost vyznívá takto: „*jedna část mého já je pro, ale ta druhá je proti.*“ (Gleitzman, s. 57) Většinou však do situací, i když jsou spojeny s nebezpečím, vstupuje. Sílu jeho osobnosti vidíme také v boji se sebou samým, kdy i on, stejně jako většina ostatních židovských dětí, musí přijmout fakt, že svou maminku a tatínka už nikdy neuvidí! Felix své rodiče opravdu upřímně miloval, když se s Barneyem loučí ve „*vlaku smrti*“ pronáší ještě následující slova. „*Kdybys potkal maminku a tatínka, říkám, vyřídíš jim, že je mám moc rád a že vím, že udělali to nejlepší, co mohli?*“ (Gleitzman, s. 156) Snad největší množství odvahy sebere na konci příběhu, kdy vyskočí z jedoucího nacistického vlaku. (Gleitzman, s. 158) Výskok umožní záchranu života nejen Felixovi, ale také Zeldě.

Zelda

Šestiletá holčička Zelda je důležitou postavou příběhu. Její rodiče byli nacisté, kteří zemřeli při střetu s partyzány. Život Zeldy, stejně jako život Felixe, není snadný. V době, kdy se setká s Felixem, díky kterému přežije, jí zemřou oba rodiče. Zelda však o jejich smrti ještě nějakou dobu neví. Felix se pro Zeldu postupem času stane jediným člověkem, kterému se dá v tak těžké a nebezpečné době věřit, stejný postoj zaujímá i Felix k Zeldě. Bohužel právě Felix, jako její nejbližší přítel, jí nakonec musí oznámit skutečnou pravdu o smrti rodičů. (Gleitzman, s.117). Zelda je z této zprávy nejdříve v šoku, Felixovi nevěří, zlobí se na něho, na sebe, na

všechny okolo, je opravdu těžké, aby se s tak krutou realitou dokázala dětská dušička vyrovnat, Zelda je ale opravdu velká bojovnice a zprávu nakonec dokáže přijmout.

Stejně jako Felix je velmi zvědavá a inteligentní. Ráda poslouchá Felixovi příběhy. Někdy však Felixe poučuje a má „svoji hlavu.“ Často opakuje větu: „*Copak to nechápeš?*“ Právě touto větou se snaží dát najevo, že i ona, i když je mladší, mnoha věcem rozumí. (Gleitzman, s. 64) Ale i Zelda je přeci jen dítě a pořádně nechápe, co se kolem ní děje. Když jsou s Felixem nacisty donuceni připojit se k zástupu Židů, který směřuje do města, Zelda se ptá: „*Proč se ti lidé tváří tak smutně?*“ (Gleitzman, s. 71) Jako malé, nevinné holčičce jí nedochází, jaká zvěrstva se kolem ní odehrávají. Tato dívka je velmi odvážná, i když se díky řetízku s fotografií, na které je její otec v nacistické uniformě, mohla zachránit před nástupem do vlaku smrti, chtěla zůstat s Felixem a ostatními. Proto nacistického důstojníka, kterému byla předána, kousla do paže. Ocitla se tedy s ostatními ve vlaku. Její statečnost se ukázala hlavně při výskoku z vlaku, díky kterému ona i Felix přežili.

Barney

Postava židovského zubaře Barneyho má v příběhu stěžejní roli. Byl to právě on, kdo Felixe a Zeldu zachránil před nacisty a ukryl je ve sklepě. Nepomohl však pouze Felixovi a Zeldě, ale ještě mnoha dalším dětem, které ztratily své rodiče a ocitly se v ohrožení. I když Barney ví, že podmínky sklepa jsou velmi prosté a chudé, zároveň chce děti ukrýt a zachránit jim tak život. (Gleitzman, s. 84) Felix a Barney se postupem času spřátelí a vytvoří si mezi sebou velice pěkný vztah. Barney je dobrosrdečný a obětavý muž. Děti má velice rád. Snaží se pro ně svou prací obstarat jídlo, i když se tak často do nebezpečí dostává i on sám. To, že začal brát Felixe ke své práci, a dokonce i k zubařskému zákroku u nacistického důstojníka bylo poněkud překvapující, ale zároveň v tomto gestu mohl čtenář vidět, jak moc Barney Felixovi důvěřuje.

Všechny situace se snaží vyřešit spíše v klidu, bez křiku, bez násilí, tak, aby to bylo, co nejlepší pro děti. I cestu do „*tábora smrti*“ se snaží brát jinak, než jaká skutečně je. (Gleitzman, s. 143) Dětem povídá o tom, že pojedou na výlet, ptá se jich, zda mají všichni kartáčky a kdo se už těší. V první řadě vždy myslí na děti, které vlastně ani nejsou jeho dětmi vlastními, ale city, které k nim chová jsou upřímné a opravdové. Barney nevyskočí z nacistického vlaku, nezachrání se před smrtí, i když má tu možnost. S dětmi je až do posledního okamžiku, společně zažívají svoji poslední cestu. S pomocí injekčních stříkaček, které dětem zajistí doslova dlouhý a bezbolestný spánek jim jakékoliv další trápení usnadní.

Postava zubaře Barneyho nese autobiografické rysy doktora Janusze Korczaka. Stejně jako Barney i doktor Korczak byl židovským lékařem, sám pro sebe si nevybral svobodu a možnost života, ale doprovázel své děti ze sirotčince na jejich poslední cestě až do koncentračního tábora Treblinka, kde všichni zahynuli v plynových komorách. Oba dokázali položit za židovské děti svůj vlastní život!

Vedlejší postavy

Mezi vedlejší postavy, které se v knize objevují je možné zařadit představenou jeptišek matku Minku, která se o Felixe, stejně jako o ostatní děti, starala. V sirotčinci byla také sestra Elwira, sestra Grazyna, otec Ludwik a další. (Gleitzman, s. 19) Patřil by sem i Felixův kamarád ze sirotčince jménem Dodie. A šest dalších dětí, které s Felixem obývali sklep pod ochranou židovského zubaře Barneyho. Byla to dívka s kudrnatými kadeřemi Ruth, neustále mrkající chlapec Jákob, chlapec Henryk, dívka se zavázanou paží Chaya, chlapec Moše, který měl stále v puse dřívko a batole Janek. (Gleitzman, s. 96) Bohužel na všechny tyto děti v závěru příběhu, stejně jako na zubaře Barneyho čekala smrt.

3.4 Časoprostor

Jak je popsáno v knize autorů Pavery a Všetičky, *Lexikon literárních pojmů*, čas se v literárním díle může projevit několika způsoby. Je možné ho dělit na chronologický, retrospektivní, objektivní či subjektivní. Zároveň však existuje mnoho dalších dělení času. Dle zmíněného rozdělení můžeme čas, ve kterém se příběh románů *Kdysi* a *Potom* odehrává, označit jako chronologický. V díle je dodržena určitá časová návaznost. Zároveň se jedná také o čas retrospektivní. Vyprávění příběhu, které je plynulé, autor přerušuje tím, že se vrací do minulosti, která se odehrála dávno, případně nedávno. Hlavní hrdina zmíněných románů často vzpomíná na minulost, kterou má spojenou s rodiči, s pocity štěstí a bezpečí. Jak bude později zmíněno, ne všechny retrospektivní pasáže, jsou spojeny pouze s příjemnými pocity. V příběhu se objevuje také čas subjektivní, jedná se o čas spojený s výjimečností, s určitým výjimečným okamžikem. Zároveň se pojí se situacemi, které jsou velice dramatické, obvykle dochází ke zpomalení vyprávění. Tento čas je většinou užíván v situacích, kdy se hlavní hrdina pohybuje na hranici života a smrti. (Pavera & Všetička, 2002, s. 63)

Prostor, tedy prostředí, do kterého je zasazena dějová linie literárního díla, má také mnohá dělení. Příběh zmíněných knih je možné zařadit z hlediska prostoru, do kategorie

prostoru migračního a prostoru uzavřeného. Migračního, protože prostředí děje se neustále mění, avšak na rozdíl od prostoru otevřeného, není toto prostředí spojeno s pocity svobody, proto mluvíme spíše o prostoru uzavřeném, tedy omezeném. (Pavera & Všeticka, 2002, s. 290)

Samotný příběh díla se odehrává v době druhé světové války, konkrétně je zasazen do roku 1942. Jak již bylo předestřeno, jedná se o čas chronologický, v určitých pasážích je možné setkat se s retrospektivou. Především tehdy, když se Felix vrací ze sirotčince zpět domů, do jejich knihkupectví, ale v domě už bydlí někdo jiný, a to polští sousedé Radzynovi, kteří mu dokonce vyhrožují udáním! (Gleitzman, s. 50) Jednotlivé události příběhu se odehrávají v poměrně rychlém sledu. Rychlému plynutí času napomáhá i často se měnící prostředí, a to prostředí sirotčince, města, sklepa, lesu či statku.

Čas je jakoby zahalen v mlze, tím, že každá nová kapitola první knihy začíná slovem *Kdysi* a stejně tak každá kapitola druhé knihy začíná slovem *Potom*, přesný čas nám není známý. Můžeme se setkat jak se situacemi, které popisují minulost, tak s pasážemi, které se týkají budoucnosti. To je například možné vidět na hře Felixe a Zeldy, společně si sestrojili automat na krmení slepic, který bude v budoucnosti novým vynálezem, konkrétně mluví o roce 1965. (Gleitzman, 2017, s. 63)

Plynutí času se týká také postav, které se psychologicky vyvíjejí, daleko více začínají chápat to, co se kolem nich vlastně děje. Stávají se více a více nedůvěřivými k okolním lidem. V této době je velice těžké rozpoznat, zda se člověk snaží pomoci, anebo chce židovské dítě k sobě pouze nalákat, aby ho nakonec mohl vydat nacistům. Právě zde se projevuje charakter každého člověka.

Jak již bylo zmíněno, prostředí děje se často mění, většina míst však plní funkci úkrytu. Ať už se jedná o prostředí sirotčince, sklepa, statku či vyhloubené podzemní jámy. Zvláštním prostorem poskytujícím bezpečí a přístřeší se stává les. Stejnou myšlenku je možné najít i v dalším díle týkající se druhé světové války a dětského hrdiny, konkrétně v díle Uriho Orleva, *Běž chlapče, běž*, kde se hlavní hrdina cítí v bezpečí právě v lese. Příběh románu Morrisa Gleitzmana se odehrává v Polsku, přesné město není zmíněno, pravděpodobně se však jedná o Varšavu. Díky Felixovi si můžeme udělat obrázek o tom, jak takové město skutečně vypadalo.

„Město vůbec nevypadá tak jako v příbězích. Široké ulice jsou špinavé a z balkonů a oken vysokých budov, z nichž některé mají až pět pater, vlají nacistické vlajky. Všude parkují vojenské nákladáky a tanky a postává spousta vojáků, vyprávějí si vtipy v cizím jazyce a smějí se.“ (Gleitzman, s. 78)

Pokud se čtenář seznamuje s nějakým místem, kde se Felix nachází, místo je většinou popsáno velmi detailně. Především z Felixova popisu sirotčince a podmínek, ve kterých děti žijí, je možné si reálně takový sirotčinec představit.

„Tady v horách nemůžeme pěstovat zeleninu. Ani když se modlíme sebevíc. Kvůli mrazům. Takže když se na tomhle místě objeví celá mrkev, nejprve je zahrnuta obdivem a pak se naseká na tolik dílků, aby na dvašedesát dětí, jedenáct jeptišek a jednoho kněze zbyl na každého kousíček. Hledím na tu mrkev.“ (Gleitzman, s. 10)

Felix se ocitá na místech, kde většinou nejsou materiální ani hygienické podmínky příliš dobré. Ať už se jedná o sirotčinec, či o sklep, kde si děti mezi sebou vybírají vši, žijí v temné místnosti bez oken a jako záchod jim slouží kbelík. To vše je ale ve srovnání se záchranou života bráno jako vedlejší. (Gleitzman, s. 92)

V díle se objevují popisy násilí, které nacisté páchají na Židech. Popis dokáže vyvolat reálný obraz krutosti, nelidskosti a bezohlednosti člověka vůči člověku. Kromě obrazů lidského násilí, které zahrnuje bití, oddělování matek od dětí, ponižování, křičení, tahání za vousy a další je možné setkat se s obrazy vypálených a hořících domů, oboustranného násilí, a to jak ze strany nacistů, tak ze strany partyzánů, popisem dětského smutku a pláče. (Gleitzman, s. 86) Násilí je vykresleno opravdu naturalisticky, reálně, takové, jaké skutečně bylo.

„Jeden člověk z naší skupiny, muž, co nemá rád knihy, začne na vojáky hystericky řvát. Zničehonic ho jeden voják praští samopalem do obličeje. Muž se kácí k zemi. Voják do něj začne kopat. Lidé ječí. Málem se k nim sám přidám. Místo toho si stoupnu mezi toho muže a Zeldu, aby ho neviděla. Vezmu ji kolem ramen a co nejrychleji zamírím pryč.“ (Gleitzman, s. 76)

3.5 Klíčové motivy a jejich symbolika

V románu *Kdysi* se můžeme setkat s velkým množstvím motivů. Autorka Lederbuchová ve své knize *Průvodce literárním dílem: Výkladový slovník základních pojmů literární teorie* uvádí následující definici. Motiv je: *„základní jednotka tématické výstavby, tematicky dále nedělitelná. Významy motivu jsou tvořeny výběrem slovní zásoby a kompozičními vztahy v rovině jazykové.“* (Lederbuchová, 2002, s. 200) I my se budeme snažit mít tuto definici na paměti a nad významy motivu přemýšlet. Některé motivy může čtenář vnímat jako kladné, například *motiv naděje, důvěry, lásky a přátelství* či *motiv záchrany*. Jiné se mu mohou jevit jako motivy záporné, a to *motiv násilí, strachu* či *smrti*.

Za hlavní motiv knihy je možné považovat *naději*. Věří v ni jak Felix, tak Zelda stejně jako Barney. Felix se ji snaží dodávat Zeldě, tím ji dává i sám sobě. Všichni doufají v lepší budoucnost. (Gleitzman, s. 63) *Motiv důvěry* je symbolizován chováním Zeldy, která nechce

Felixe opustit, chce zůstat jen s ním, věří mu. Stejně tak i Felix postupem času začíná důvěřovat Barneyemu, který se stává jejich ochráncem. (Gleitzman, s. 92)

Opakujícím se motivem je *láska a přátelství*, a to jak přátelství mezi Felixem a Zeldou, dětmi a Barneyem, tak také mezi dětmi navzájem. Obrovskou lásku vyjadřoval Felix ke svým rodičům, stejně jako Zelda k těm svým. Velké množství tohoto citu bylo vidět ze strany zubaře Barneyho k dětem, o které se staral. Láska vždy dokázala jakoby prozářit temnou, smutnou a nebezpečnou dobu, která byla všude kolem. (Gleitzman, s. 121). S láskou souvisí také víra, která má v příběhu svou roli. Důležité je milovat a nepřestat věřit. Víra může být symbolizována přáním, děti něčemu věří, a také si to přejí. Většina z nich si přeje, aby se mohli znovu setkat se svými rodiči.

Výrazným motivem je *motiv záchrany*, ať už se bude jednat o záchranu Zeldy z hořícího domu, o Barneyho uchránění Felixe a Zeldy před smrtí, či o medailonek s fotkou Zeldina otce, nacistického vojáka, tento medailonek zachránil život nejen Zeldě, ale i Felixovi. (Gleitzman, s. 138) V příběhu hraje roli také symbolika barev, nacisté nosili pásky červenočerné barvy a Židé byli označeni bílými páskami s modrou hvězdou. Silným motivem, zároveň prvním záporným motivem, který knihou prostupuje, je *motiv násilí*. Autor vykresluje krutost, nelidskost nacistických vojáků vůči Židům, takovou, jaká skutečně byla.

„*O kus dál u zdi leží na zemi v kaluži krve dva lidé. Další muž se přetahuje s vojákem a snaží se jinému vojákovu vytrhnout dítě. Voják, který dítě drží, namíří na muže pistoli a zastřelí ho.*“ (Gleitzman, s. 80)

V knize se objevuje také *motiv strachu*, který byl symbolizován skrýváním se před nacisty. Felix prožíval strach při vyprávění příběhu nacistickému důstojníkovi, dále při hledání léku pro nemocnou Zeldu, strach a nejistota se u něho, stejně jako u Barneyho a ostatních dětí objevily i v dalších situacích. (Gleitzman, s. 136) Felix a Zelda se často ocitají jakoby na dvou různých rovinách, jednou jsou blíž a jednou zase dál smrti. Právě *motiv smrti* se v knize objevuje velice často. Jedná se o smrt, jak dospělého člověka, tak dítěte. V knize může čtenář v některých situacích cítit strach, který postavy prožívají, zároveň vidět krutost nacistických vojáků, to, jak se Židy zacházeli, jak se k nim dokázali chovat. (Gleitzman, s. 77)

Co se týká důležitosti symbolů, pro Felixe byl velice důležitým symbolem jeho zápisník. Společně s dopisy mu nic jiného po rodičích nezůstalo. Do zápisníku si psal nové veselé příběhy, kterými se v těžkých chvílích rozveseloval, nakonec však poslední stránky poskytl jako pomoc lidem ve „*vlaku smrti*“, aby si alespoň na okamžik dokázali připadat zase jako lidé, a ne jako mučená zvířata. (Gleitzman, s.153)

Čtenář se může při čtení zamyslet také nad tím, jak moc je vlastně důležité mít možnost volby. Dnes si to často ani neuvědomujeme, můžeme se rozhodnout, ano to chci, ne to nechci. Avšak v době, ve které se příběh odehrává naprostá většina lidí židovské rasy možnost volby neměla, byli předurčení ke smrti. Pokud si tuto věc člověk uvědomí, dokáže být vděčnější za dobu, ve které žije. S tím souvisí také otázka spravedlnosti, co ještě bylo a co nebylo spravedlivé v dané době. Bylo spravedlivé to, že se Felix a Zelda mohli zachránit, pravděpodobnost záchrany většího množství lidí byla malá, v podstatě mizivá, nacisté by mohli mít podezření. Čtenář má možnost nad těmito otázkami více přemýšlet.

Otázka náboženství, katolictví, židovství byla v díle také silně rezonující. Autor z pohledu dětského hrdiny vše interpretuje jako nepochopení toho, proč ostatním lidem, respektive nacistům, vadí židovské náboženství. Zpočátku se domnívá, že problém je v židovských knihách, později však zjišťuje, že ta hlavní příčina je v židovství samotném.

V příběhu je také velmi důležitá role náhody, která je většinou spojena s pozitivem. Právě díky náhodě se často celá situace obrací k lepšímu, například Felix tím, že procházel v pravý čas kolem hořícího domu, dokázal Zeldě zachránit život, a naopak Zelda tím, že mu dala na krk svůj medailonek, zachránila život zase jemu. Jako náhodu a zároveň štěstí můžeme brát i skutečnost, že se Barney a ostatní děti ocitly zrovna ve vagonu, ze kterého bylo možné se nějakým způsobem dostat ven. (Gleitzman, s. 154) Role náhody a štěstí se projevuje také v závěru příběhu, kdy si i přes výskok z jedoucího nacistického vlaku Felix a Zelda svůj život zachrání.

4 Román *Potom* Morrise Gleitzmana

Stejně jako v předchozí kapitole i zde stručně představíme děj příběhu, budeme se věnovat stylu psaní autora, dalšímu vývoji již zmíněných hlavních postav, představíme postavy nové a opět se budeme snažit vystihnout základní motivy a symboliku románu.²

4.1 Dějová linie románu

Felix a Zelda si zachránili život, ale neví, co s nimi bude dál. Nemají nikoho, ke komu by mohli jít, jediným bezpečným místem se pro ně stává les. Snaží se věřit tomu, že vše bude zase dobré, nemyslet na to, co strašného už viděli a zažili. (Gleitzman, s. 13) Rozhodnou se najít nové rodiče, kteří by se o ně postarali. Setkávají se s mužem na bryčce, chtějí přijmout jeho pomoc, ale jakmile si Felix všimne vyhlášky na bryčce týkající se odměny za nalezení Žida, utíkají rychle pryč. (Gleitzman, s. 32)

Později se v lese setkávají se statkářkou a jejím psem, žena se k nim nejdříve nechová příliš přátelsky, rychle a poněkud krutě je chce vyvést z lesa ven, děti se obávají předání nacistům, žena je však zavede na svůj statek, dá jim jídlo a před nacisty je ukryje v seníku. Jmenuje se Genia a na statku hospodaří sama, její muž je už dva roky v Německu, kam odešel na nucené práce. (Gleitzman, s. 51) Felix a Zelda se zpočátku bojí Genii důvěřovat, zmínila se totiž, že nemá ráda Židy, byla tak vychovávána, s nechutí se přitom podívala na umývajících se Felixe a na jeho obřízku. Avšak nacisty, ty přímo nenávidí, stejně jako ostatní lidi, kteří ubližují dětem! (Gleitzman, s. 54)

Změnit dětem vzhled a identitu je velice důležité pro jejich bezpečí, to si Genia uvědomuje, proto dětem vybělí vlasy, dostanou nová jména, která jsou podobná těm z Felixových příběhů. Od teď se bude jednat o dvě katolické děti z Pilice, Wilhelma a Violettu, jejich rodiče zemřeli, proto se přestěhovali ke své tetě, kterou je právě Genia. Nikdo nesmí zjistit, že Felix je Žid! Zelda prohlašuje, že je také Židovka, jen proto, aby mohla zůstat s Felixem, tím se i ona dostává do velkého nebezpečí! (Gleitzman, s. 70) Jednoho dne se děti s Geniou vydají do města, především proto, aby na Geniu nepadlo podezření o ukrývání Žida, kupovala ve městě pro děti oblečení, snadno by se mohla stát objektem kontroly nacistů. Děti se ve městě bojí svého prozrazení, ale drží se své nové identity. (Gleitzman, s. 79)

² Při odkazování na jednotlivé strany románu *Potom* vždy uvedeme příjmení autora a konkrétní stranu knihy.

Ve městě, přímo na náměstí však vidí strašnou věc, na kůlech jsou oběšení lidé, někdy i členové celé rodiny, to proto, že u sebe ukrývali Žida. Felix si začíná stále více uvědomovat, jak moc je jeho přítomnost pro Zeldu a Geniu nebezpečná. (Gleitzman, s. 76) Ve městě se seznámí s chlapcem Cyrylem, který je nejdříve jeho přítelem, ale později člověkem, který Felixe podezřívá ze židovství, ponižuje ho a hrozí pomstou! Felix se seznamuje také s chlapcem z Hitlerovy mládeže Amonem.

Postupem času se tlak nacistů zvyšuje, Genii jsou zabavena zvířata, slepice, prase jménem Trockij, pes Leopold je zastřelen. Židovský chlapec Dov, který se ukrývá u staršího muže na bryčce, u pana Krola, jehož vyhláška měla sloužit pouze pro zmatení nacistů, jednoho z nacistických vojáků zastřelí. Tlak se ještě více stupňuje! (Gleitzman, s. 124) Felix je rozhodnutý odejít pryč, a tím zachránit Geniu a Zeldu před smrtí. Odchod plánuje v době, kdy je Genia a Zeldu ve městě, kupují dárek k jeho, respektive k Wilhelmovým narozeninám. (Gleitzman, s. 180) Když chce dát příběh, který ještě před odchodem napíše, do jámy v seníku k ostatním příběhům, které mají sloužit jako důkazy po válce, v jámě najde ležet manžela Genii, který se v noci vrátil z Německa a usnul tady. V jámě objeví také medailonek, který má Zeldu stále chránit, utíká do města, aby jí ho předal, je však pozdě.

*„Ach ne. Ach to ne.
Pak uvidím i Zeldu a Geniu.
Modlím se, aby to ve skutečnosti nebyly ony.
Modlím se, aby se každou chvíli objevily za mnou, objaly mě a aby mi Zeldu vyčinila,
že mám upatlané brýle a pořádně skrz ně nevidím.
Ale nevyčiní.
Protože vidím jasně. Dokonce i s upatlanými skličky brýlí a očima zalitými slzami.
Ach Zeldo.
Ach Genio.
Vitr je zlehka otáčí a teď jsou vytočené obličejem ke mně.“* (Gleitzman, s. 183)

Felix a Dov se rozhodnou pro pomstu, nacisté totiž oběsili Zeldu, Geniu, a také pana Krola. Chlapcům se podaří sehnat uniformu Hitlerovy mládeže a připravit si zásobu ručních granátů. Felix nejdříve obviňuje Amona z nedodržení slibu, měl se postarat o Zeldu, až Felix odejde, Amon se však snaží vysvětlit, že nacistům nešlo zabránit. Felix vyhodí do povětří část bývalého židovského sirotčince, kde je nyní sídlo nacistů. Dá se na útěk a ukryje se v jámě, nejspíš díky Amonovi ho zde nacisté nehledají. O Felixe se postará Gabriek, manžel zesnulé Genii, společně na Geniu i na Zeldu vzpomínají. (Gleitzman, s. 191)

Felix chce dál žít proto, aby byl Zeldin důkaz. Až válka skončí chce podat svědectví o tom, jak skvělým člověkem Zeldu byla. Věří, že nacisté budou poraženi, chce, aby se lidé stali

lepšími, aby se už nikdy nenáviděli, nezabíjeli, nechovali se k sobě krutě! On sám se také chce stát tím nejlepším, jakým jen může být! (Gleitzman, s. 192)

4.2 Interpretace románu

Kniha je opět psána ich formou, příběh tedy vypráví židovský chlapec Felix. Avšak od samého začátku až do konce knihy má vedle něho své důležité místo dívka Zelda. Styl psaní autora charakterizují převážně kratší jednoduché věty, často se objevuje pouze jedno či dvě slova. Mnohdy tato strohá sdělení dodávají celé situaci na dynamice. „*V jámě se povalují pokroucená dětská těla. Spousty dětí. Různého věku.*“ (Gleitzman, s. 16). Typické pro styl psaní, a také často se opakující, je odkaz hlavního hrdiny směrem ke čtenáři a snaha o kontakt s ním. „*Znáte to, jak vyskočíte se dvěma kamarády z vlaku, který míří do nacistického tábora smrti.*“ (Gleitzman, s. 9).

Modlitby Felixe k jeho nejoblíbenější spisovatelce Richmal Cromptonové se objevují jak v první, tak ve druhé knize. Většinou se k nim Felix uchyluje, když má strach, když jemu nebo Zeldě hrozí nebezpečí, doufá, že ho Richmal Cromptonová vyslyší a pomůže jim.

„*Mám sto chutí Zeldu obejmout, ale neodvažuju se pohnout. Modlím se, aby byla tiše jako pěna. Modlím se, abych byl taky zticha, dokonce i kdyby mi tělem projel bajonet.*“ „*Pomoz nám, Richmal Cromptonová, prosím tě.*“ (Gleitzman, s. 49).

V knize je možné najít otázky, nad kterými se zamýšlí nejen Genia a Felix, ale při čtení se může zamyslet i samotný čtenář. „*Proč lidé rozpoutávají války, když vědí, že se stane tolik smutných věcí?*“ (Gleitzman, s. 60). Jako zajímavé se při čtení jeví také nedokončené výpovědi, kterých autor občas užívá. Způsob napsání věty ještě více stupňuje dramatickost, napětí a celkové emoce se situací spojené. „*Tělem mi projede nová vlna paniky. Jestli to nebyl Trockij, koho zastřelil ...*“ (Gleitzman, s. 107). Co se týká místa děje, neustále se mění, děti se nejdříve ocitají v lese, později na statku u Genii, kde začínají bydlet, následně se už pod jinou identitou seznamují s prostředím města, jehož konkrétní název však v knize není přímo uveden. Celý děj se odehrává v době druhé světové války, příběh má velice rychlý spád. (Gleitzman, 2017)

4.3 Postavy

Hlavními postavami jsou, stejně jako v první knize, židovský chlapec Felix a dívka Zelda. Další důležitou postavou je mladá statkářka Genia, čtenář se může při čtení také setkat s manželem Genii, který se jmenuje Gabriek, v románu se dále objevuje pan Krol, židovský chlapec Dov, příslušník Hitlerovy mládeže Amon a hoch nesnášející Židy Cyryl.

Felix

Především u hlavních postav je možné vidět posun v psychickém vývoji. Felix se z naivního chlapce toužícího po nalezení rodičů mění v chlapce, který se musí smířit s jejich smrtí. I když pro něho bylo nejdříve velkým překvapením zjištění, že Zeldini rodiče byli nacisté, zároveň si také uvědomil, že za to, kým její rodiče byli, ona nemůže. Naopak se snaží Zeldě pomoci, aby se s touto věcí dokázala vyrovnat, pro ni je přijetí zprávy totiž daleko těžší než pro Felixe. Ze všech sil se snaží chránit Zeldu i Geniu. Právě proto snáší ponižování, především od chlapce Cyryla a jeho nadávky o Židech. Uvědomuje si, že pokud se prozradí, nebude v ohrožení jen jeho život. (Gleitzman, s. 80) Čtenář však v nitru postavy může často cítit, jak moc musí Felix zapřít sám sebe. Například, když vidí ceduli s nápisem: „*Psům a Židům vstup zakázán,*“ nebo musí poslouchat o tom, co všechno jsou ti hloupí Židé schopni vyměnit za kousek jídla, musí se také účastnit vysmívání Židům. V některých situacích mu pomáhá, když mluví sám se sebou a vše si ujasní. „*Několikrát se zhluboka nadechnu a okřiknu se, abych nebyl hloupý.*“ (Gleitzman, s. 118)

Felix se tedy už pod novou identitou často ocitá v situacích, které mu jsou velmi nepříjemné a pro něho citlivé, musí být však silný a židovství v sobě potlačovat. Většinou je ostražitější než Zelda, především v situacích, kdy jim hrozí nebezpečí ze strany nacistů, větší ostražitost však může být dána i tím, že Felix je o čtyři roky starší. Oba dva se často ocitají na pokraji svých sil, kdy jsou opravdu vyčerpaní, unavení, špinaví a hladoví. V takových situacích jim však pomáhají příběhy, když myslí na něco hezkého, dokáží celou situaci nějak zvládnout. Vzájemně se od sebe učí, ochraňují se, postupem času se stávají rodinou. (Gleitzman, s. 22) Dětská psychika jednoho i druhého je však poznamenána strašlivými věcmi, které viděly. Takové obrazy je velice těžké z dětské mysli vymazat, ty si dospělý člověk, natož šokované dítě, dlouho pamatuje. (Gleitzman, s. 16)

Na postavě Felixe je zajímavé, že si na svůj život, ani na židovství nestěžuje. Naopak je vděčný za to, že se mu podařilo přežít. I když je občas smutný z toho, že je ohrožením pro lidi,

keré má rád, svým rodičům nic nevyčítá. Celou věc přijímá, nikdy nepřemýšlí nad tím, proč zrovna on musí být Žid a proč nemůže být Žid raději někdo jiný. Přestože ví, že za jeho obřízku může dědeček, který donutil Felixovi rodiče, aby s tímto zákrokem souhlasili, jinak by prý onemocněli, nikdy to dědečkovi nezazlívá. Neobjevuje se u něho žádná nenávisť, i když je pravdou, že právě dědečkem byl z velké části určen Felixův životní osud a na zbytek života se dostal do velkého nebezpečí. (Gleitzman, s. 52) V této době je velice nebezpečné někomu věřit, proto Felix ani Zelda nejdříve Genii nedůvěřují, spíše se bojí toho, co s nimi udělá. Vše se ale postupem času mění a děti poznávají, jaká Genia skutečně je. Felix je stále v některých situacích určitým způsobem naivní.

Zpočátku nechápe, že změna barvy vlasů souvisí s jejich novou identitou. Přijetí nové identity, nové role, je zpočátku pro děti také něčím novým. Genia je zkouší z informací, které by měly znát, aby nikdo nepřišel na jejich skutečná jména a nedozvěděl se pravdu. Děti mají nejdříve strach z prozrazení, vzít na sebe podobu někoho jiného a naučit se s ní žít, přeci jen nějaký čas trvá. U Felixe je možné vidět, že často vlastně ani neví, kým je, jako by sám sebe hledal. Někde může být Felixem, třeba doma na statku, ale ve městě, na sběru brambor a na dalších místech musí být Wilhelmem. Nebo má být raději i doma Wilhelmem, aby se někdy nezapomněl a neprozradil se? Pro desetiletého chlapce je to úkol poměrně obtížný, Felix ho však postupem času zvládá. (Gleitzman, s. 70) To, jak Felix uvažuje, může čtenář vidět například tehdy, když se snaží zabezpečit Geniu i Zeldu a obstarat pro ně jídlo, kterého mají nedostatek. Všechny zásoby jídla, ale také hospodářská zvířata, slepice a prase Genii vzali nacisté. Proto se Felix snaží Genii pomoci a vydává se na lov králíků. Za každé situace se snaží chránit nejen Geniu, ale také Zeldu, a to dokonce i přes fyzickou bolest, kterou mu způsobí nacistický voják, když se Felix snaží Zeldu ochránit. (Gleitzman, s. 146)

Chlapec se stává daleko více sebevědomým, vyspělým a rozhodným. (Gleitzman, s. 180) I když jsou Zelda a Genia jeho novou rodinou a opustit je nechce, zároveň ví, že je to to nejlepší, co pro ně může udělat.

„To, co pro mě udělali maminka s tatínkem, když mě ukryli v katolickém sirotčinci. Nechtěli to udělat, ale museli. Nechali mě tam a odjeli, abych byl bez nich v bezpečí. Přesně to musím pro Zeldu udělat.“ (Gleitzman, s. 148) V závěru knihy Felix svou pomstou nacistům, ukazuje, jak moc měl obě rád a nechtěl, aby vše tak skončilo.

Zelda

Osobnostně se vyvíjí také šestiletá dívka Zelda. Nejdříve si nepřeje nic jiného, než najít své rodiče, ale bohužel postupem času se i ona, stejně jako Felix, musí se smrtí rodičů smířit. Avšak její smíření se netýká jen smrti rodičů, ale také přijetí faktu, že její rodiče byli jedněmi

z těch, kteří páchají násilí, jsou krutí a nemilosrdní, tedy, že byli nacisty. Zelda se s touto věcí dlouho nedokáže smířit. Snaží se na své rodiče zapomenout a vytvářet si v sobě stále více a více nenávisť. Svoje pocity však dává najevo i veřejně. Projevují se například tím, že vyplazuje na nacistické vojáky jazyk, což je pro všechny nebezpečné. Stále je to přece jen nevinná malá holčička, která říká to, co cítí. Nejdříve rodičům nedokáže odpustit, s pomocí Felixe a díky své vnitřní síle se jí to však nakonec podaří. Zelda si uvědomí, že i přes to všechno ji měli rodiče rádi, stejně jako ona má ráda je. „*Nemohli za to, že byli nacisti,“ pronese tiše. „Nemohla jsem jim to rozmluvit, byla jsem ještě malá.*“ (Gleitzman, s. 170)

Vztah mezi Geniou a dětmi je zpočátku velmi komplikovaný, především mezi Geniou a Zeldou. Šestiletá holčička dává najevo, že se jí Geniino chování opravdu nelíbí. Prudkými a rychlými pohyby je odvedla z lesa, navíc nemá ráda Židy. Vztek se v Zeldě nahromadil a to, co cítila, řekla. Její chování bylo občas trochu překvapující, někdy si dokázala dovolit opravdu hodně, ale na druhé straně chránila nejen sebe, ale také Felixe, nechtěla, aby se mu Genia nějak vysmívala nebo jím pohrdala. Zároveň se obávala toho, co s nimi tato žena udělá.

„*Nikam s vámi nepůjdeme, rozkřikne se na ženu. Jste hrozná. Ubližujete lidem. Žena ji odtáhne od stromu. A ty jsi zlobivá holčička, pustí se do Zeldy nazlobeně, která by správně měla být v té jámě se svými kamarády.*“ (Gleitzman, s. 38)

Jejich vztah se ale nakonec zlepšuje, Zelda poznává, jaká Genia skutečně je, stejně tak i Genia vidí, že Zelda je opravdu nevinná, malá holčička, která za nic nemůže, ani za to, že její rodiče byli nacisté. Nakonec všichni tři vytváří rodinu. „*Dlouho jen stojíme propletení v objetí a já nechci, aby to skončilo, protože mám takové štěstí, když mám rodinu, jako jsou Zelda a Genia.*“ (Gleitzman, s. 110) Její jedinou a hlavní oporou je Felix. Důvěřuje mu každým dnem víc a víc a nikdy se od něho nechce oddělit, i když ví, že je Felix Žid. Chce, aby navždy zůstal její rodinou. Zelda je však i přesto, jak chytře dokáže v některých situacích reagovat, stále nevěcně dětsky naivní. Společně s Felixem se snaží hledat „*náhradní rodiče.*“ Ve městě jednomu židovskému páru, který musí plnit rozkazy nacistů, Zelda oznamuje.

„*Když budete moji noví rodiče, říká Zelda těm dvěma, můžete jít bydlet se mnou a Wilhelmem k tetičce Genie a nebudete muset jezdit do tepla.*“ (Gleitzman, s. 144) Zelda však netuší, co skutečně pro Židy znamená, jet do tepla.

Genia

Důležitou postavou je mladá statkářka Genia, která děti vyvede z lesa a ukryje je před nacisty. Co se týká jejího vzhledu, čtenář se z Felixova popisu dozvídá o smutných očích, které žena má, o kratších vlasech, ale především o její síle. To, že by se mohlo jednat o statkářku Felix usuzuje jednak podle síly a také podle jejích šatů, které však nejsou čtenáři více popsány.

Felix o ní nejdříve mluví jako o „*psí paničce*“, protože ji v lese doprovází její pes. (Gleitzman, s. 35) Pro děti se přítomnost Genii stává opravdovou záchranou, i když to zpočátku tak nepocítují. Genia děti přivede na svůj statek a poskytne jim koupel, čisté oblečení, jídlo a postel. Svoji chytrost a důvtip projeví zmatením nacistického psa pomocí pepře, tím že ho Genia v seníku rozpráší, pes nemá možnost děti vyčmukat. Ony si však v prvních chvílích myslí, že to dělá naopak proto, aby začaly kýchat a nacisté je tak mohli ve stohu slámy snadno objevit. (Gleitzman, s. 47)

I když její první setkání s Felixem a Zeldou nebylo pro děti zrovna příjemné, žena tak reagovala vzhledem k okolnostem. Chtěla docílit toho, aby byli všichni brzy z lesa pryč a nikdo je neviděl. Proto je brala tak surově za ruce, přikazovala ať se nezastavují a použila i fyzické násilí.

„Zeldě se nakonec podaří zahryznout do její ruky. Žena pustí můj límec, vrazí Zeldě facku, a dřív než se vzpamatuju, už mě zase drží. Zelda pláče. Pes kňučí.“ (Gleitzman, s. 37)

Co se týká vztahu k lidem židovské rasy její názor byl nejdříve velmi negativní, ale když viděla, co dokázali nacisté udělat s nevinnými židovskými dětmi, navždy ukončit jejich životy a vhodit je do vykopané jámy, nedopustila, aby se Felix a Zelda stali dalšími oběťmi. Čtenář může vidět, že vztah mezi dětmi a Geniou je zpočátku opravdu velice napjatý, k jejich vzájemnému poznávání, pochopení a odpuštění dochází až později. Děti postupem času zjišťují, jak laskavá, starostlivá, upřímná a hodná žena Genia vlastně je. (Gleitzman, s. 51) Bezpochyby také odvážná a statečná, sama mohla zaplatit životem, což se bohužel v závěru příběhu také stalo, za to, že u sebe schovávala židovské dítě. Její srdce však bylo plné lásky a pomoci. *„Ale ze všeho nejvíc,“ dopoví Genia, nenávidím každého, kdo ubližuje dětem.“* (Gleitzman, s. 54)

Na postavě Genii můžeme vidět typ člověka, který se stává hrdinou. V první knize to byl zubař Barney, jednalo se sice o člověka židovské národnosti, hrozilo mu neustálé nebezpečí a také smrt. Zároveň mu však byla dána možnost svobody a volby života, té se ale vzdal ve prospěch dětí, o které se staral. Genia není Židovkou, ale také položila svůj život za malé, nevinné a bezbranné děti. Hrdinství by s jejich jmény určitě být spojováno mělo.

Gabriek

Přestože se s manželem Genii, který se jmenuje Gabriek, čtenář může setkat až v závěru příběhu, je možné v něm vidět dobrosrdečného, hodného a laskavého muže. I když Felixe vůbec nezná, snaží se mu nabídnout pomoc a ochranu před nacisty, zároveň má obavu z toho, kam Felix před blížící se zimou, půjde. Nabízí mu proto, i když ví, že je to nebezpečné, aby s nimi zůstal na statku.

„Nemůžu ti říkat, co máš dělat, Felixi, spustí. Jestli chceš zůstat tady u nás, udělám všechno, abych tě ochránil. Ale konečné rozhodnutí je jen na tobě. Děkuju, řeknu.“ (Gleitzman, s. 179)

Jeho dobré srdce se ukazuje především po smrti Zeldy a Genii, kdy se Gabriel o Felixe postará. Smrt své ženy Felixovi nevyčítá, i když ví, že kdyby Genia Felixe nezachránila, pravděpodobně by se s ní mohl potkat a dál žít. Zároveň si však uvědomuje, jak velké a láskyplné srdce jeho žena měla. Společně velmi často na Geniu i na Zeldu rádi vzpomínají. (Gleitzman, s. 191)

Dov

Stejně jako Felix je i Dov židovským chlapcem. Na základě toho, co si Dov ve svém životě už vytrpěl nevěří lidem kolem sebe, vždy je připraven spíše k útoku. Nosí s sebou buď nůž nebo zbraň, konkrétně se jedná o revolver. Jeho vztah k Felixovi zpočátku není dobrý, když se Dov přijde podívat na statek Genii za svým dobrým kamarádem psem Leopoldem, poprvé se setkávají. Dov však začne Zeldu ohrožovat nožem, Felix je připraven bránit ji. Nakonec Dov utíká pryč, ale ve Felixovi se zrodí strach z tohoto chlapce, doufá, že ho ani on ani Zelda už nikdy nepotkají. (Gleitzman, s. 66) Dov a Felix se však setkávají znovu, cizí chlapec se vždycky někde zjeví, tajně, tiše a se zbraní v ruce. Nejdříve na lovu králíků, kde Felix Dovovi přiznává své židovství a stejně tak i Dov naznačuje Felixovi svůj těžký životní osud.

Dovův život nebyl snadný, viděl a zažil věci, které by nejraději navždy ze své paměti vymazal. Byl svědkem toho, když nacisté zabili nevinné děti ze židovského sirotčince, který provozovali jeho rodiče, na ty také čekala smrt. Mrtvé děti byly vhozeny do vykopané jámy, do níž byl hozen také Dov, mu se však podařilo přežít. Tento životní osud hluboce poznamenal jeho psychiku. Hrůzu celé věci dokázal vyjádřit pouze svojí dětskou kresbou, a to tehdy, když byl na návštěvě u Genii a Zelda mu ukazovala svoje obrázky, Dov jeden také namaloval. (Gleitzman, s. 168) Nakonec mu v životě nezbyl ani pan Krol, který se ho snažil chránit. Stejně jako Felix se i Dov rozhodl pomstít nacistům. Dov se o určitou pomstu za smrt svých rodičů a kamarádů pokusil už dříve, střela z jeho revolveru zabila nacistického vojáka. Bohužel tato pomsta měla za následek daleko větší agresi a brutalitu nacistů. Z nejdříve nepřátelského vztahu Felixe a Dova se nakonec stalo přátelství, spojila je snaha zničit stejného nepřítele, pomstít své hrdiny, tedy ty, kteří za ně položili životy. Pro Dova se stal hrdinou pan Krol.

Vedlejší postavy

Pan Krol je postavou určitým způsobem zahalenou tajemstvím. Čtenář jej nejdříve vidí jako postavu velmi negativní, muže, který chce získat židovské dítě, aby měl odměnu. Později se však ukazuje, že situace je naprosto odlišná, vyhláška o odměně za dopadení Žida, slouží především proto, aby nacisté nemohli získat žádné podezření. (Gleitzman, s. 165) Ve skutečnosti je pan Krol dobrým člověkem, tajně u sebe skrývá židovského chlapce Dova, stará se o něho, poskytuje mu jídlo, ale bohužel ani pan Krol, stejně jako Genia a Zelda neuniknou za své dobré skutky a pomoc, smrti.

Další postavou je chlapec Cyryl, z jeho slov i chování je viditelná naprostá nenávisť vůči Židům. Mluví o nich jako o špinavých Židech, jako o těch, kteří jsou schopni vyměnit cokoli za kousek jídla. Nejdříve spolu Felix, Cyrylem oslovovaný jako Nowak, určitým způsobem vycházejí. Avšak po události při přehlídce Hitlerovy mládeže, kdy Zelda začne na nacistické vojáky vyplazovat jazyk a Cyryl se tomu začne smát, ho čeká výprask od jednoho z nacistů. Zeldy si voják nevšimne, vidí a slyší pouze chlapce, který se směje. Od té doby se vztah mezi Felixem a Cyrylem mění, ten, kdo dostal výprask, se chce pomstít. Felix se setkává s jeho chlapeckou partou, bojí se, aby ho teď nenahlásil nacistům, v jednom obchodě ve městě si totiž vzal knihu Richmal Cromptonové, to však Cyryl netuší.

Felixovy obavy střídá údiv, je překvapen, jeho nepřítel chce, aby se stal součástí jejich party. Podmínkou vstupu do této party, jakousi vstupní zkouškou, je však prokázání toho, že nový člen není Žid! (Gleitzman, s. 103) Zde se čtenář může zamyslet nad tím, zda Cyryl tušil, že by Felix mohl být Žid, chtěl ho zesměšnit a prozradit jeho tajemství, anebo parta měla stejnou podmínku pro přijetí každého nového členu. Z pocitů Felixe je možné vyčíst spíše tu první variantu. Nakonec Cyryl použije násilí, snaží se Felixovy stáhnout kalhoty, Felix nemá jinou možnost, pomočí se, chlapani se mu začnou posmívat a utečou. Musel se cítit trapně, ale zároveň si uvědomoval, že jedině tímto způsobem si mohl zachránit život. Zelda mu vyjadřuje podporu a stojí při něm. Celou věcí se však Cyryl pro Felixe stává daleko větší hrozbou, představuje ještě větší nebezpečí. „*Ještě jsem s tebou neskončil, Nowaku,*“ *zavrčí na mě Cyryl a mně je jasné, že to myslí vážně.*“ (Gleitzman, s. 106)

Chlapec Amon, příslušník Hitlerovy mládeže, v sobě skrývá určité tajemství. Vybočuje z řady, zdá se jiný než ostatní. S Felixem se více seznamují na sběru brambor, kterého se Felix i přes ohrožení svého života účastní, aby dokázal Zeldě i Genii zajistit jídlo. Jaký je Amon člověkem, to je z velké části na posouzení čtenáře. V určitých náznacích je však zmíněno, že Amon není spokojený s tím, že je jedním z příslušníků Hitlerovy mládeže, raději by byl doma se svými rodiči. Postavení přísného, nemilosrdného a krutého nacistického vojáka se neslučuje

s jeho povahou. Jeho charakter se projevuje především v závěru příběhu, sám Amon tvrdí, že se snažil Zeldu i Geniu před smrtí uchránit, slíbil Felixovi jejich ochranu, ale nacisté ho neposlouchali. Pravděpodobně díky Amonovi Felixe nacisté nevypátrali, i když tato skutečnost je v knize pouze naznačena. (Gleitzman, s. 191)

4.4 Klíčové motivy a jejich symbolika

Leitmotivem, tedy hlavním motivem, zároveň motivem záporným, který prostupuje celým příběhem a často se opakuje je *motiv strachu*. Od doby, kdy se Felix a Zelda zachrání výskokem z „*vlaku smrti*“ jsou na živu, ale zároveň ve stálé nejistotě a strachu. Hlavní příčinou tohoto pocitu je obava z nalezení nacisty. Ve velkém ohrožení jsou jak při prohledávání seníku, do kterého nacisté píchají bajonety, tak ve městě, kde stačí jedna jediná chyba a jejich pravá identita může být prozrazena. (Gleitzman, s. 77) Dalším velice silným motivem, který se v knize objevuje je *motiv smrti*. Smrt je v příběhu většinou popsána přímo, krutě a surově. Autor se nesnaží situaci nějak odlehčit, popisuje ji tak, jak skutečně probíhala. Mnohdy tento motiv čtenář nečeká, může pro něho být překvapující až šokující.

„*Ale na hlavním náměstí stojí něco, co jsem v životě neviděl. Velké dřevěné kůly a na nich visí mrtví lidé.*“ (Gleitzman, s. 75)

Mezi kladné motivy románu *Potom* je možné zařadit *důvěru*. Období druhé světové války, tisíce mrtvých židovských obětí, lidé toužící po odměně za nalezení Žida. V takové době je důvěra něčím opravdu vzácným. Mezi Felixem a Zeldou se však tato vzácná věc neustále prohlubuje, v tak krutém světě už dokáží věřit pouze jeden druhému. Statkářce Genii se zpočátku obávají důvěřovat, ale postupem času se jim odkrývá její srdce plné lásky. (Gleitzman, s. 51) Dalším důležitým motivem je *motiv pomoci*, který je symbolizován poskytnutím úkrytu. Právě podle toho, jak se člověk zachová, zda poskytne pomoc či naopak židovské dítě, případně dospělého nahlásí nacistům a čeká slíbenou odměnu, je vidět charakter člověka. (Gleitzman, s. 165)

Důležitým motivem, který se v knize objevuje, je *motiv naděje*. I když se Felix a Zelda ocitají v opravdu náročných situacích, stále věří, že se vše nakonec v dobré obrátí, neztrácejí naději. *Přátelství* mezi Felixem a Zeldou je symbolizováno nejen ukrytými příběhy, ale také medailonkem. Důležitost tohoto symbolu je známa již z příběhu první knihy, medailonek i ve druhé knize zachrání Felixovi život. V závěru příběhu se však jedná o jiný, nový medailon. Zelda a Genia ho, ještě před svou smrtí, společně koupily ve městě, měl to být dárek, Felixovi

jej později předá Amon. Uvnitř medailonku se nachází obrázek, na kterém se na sebe dívají chlapec a dívka, pod chlapcem je napsáno *F* a pod dívkou *Z*. (Gleitzman, s. 188) Opět má v knize své velmi důležité místo symbol příběhu. Jednotlivé příběhy pomáhají Zeldě, Felixovi i Genii, motivují je a dávají sílu žít dál! „*Oba doufáme, že se nám naše příběhy splní.*“ (Gleitzman, s. 61)

Jednotlivá jména, která jsou v příběhu použita, nesou v sobě také určitou symboliku. Především co se týká hospodářských zvířat, Zelda si vzpomíná, že doma měli slepici, která se jmenovala Goebbels. Právě toto jméno souvisí s tím, že její rodiče byli nacisté.

5 Srovnání obou titulů

„Titul, jedná se o název literárního díla. Základní funkce titulu spočívá v tom, že označuje dílo, podává čtenáři první informaci o něm. Název literárního díla současně dává jakýsi klíč k jeho chápání.“ (Pavera & Všeticka, 2002, s. 354)

Romány *Kdysi a Potom* jsou opravdu zajímavými knihami. V prvním knize má čtenář možnost se s postavami nejdříve seznámit, ve druhé už může vidět, jak se postavy mění, dospívají, daleko více rozumějí tomu, co se kolem nich děje. Seznamují se s dalšími novými lidmi, ale obávají se komukoliv věřit. Žijí ve strachu a nebezpečí, ale vzájemně si jsou oporou. Po určité době jsou Felix, Zelda i Genia podporou sobě navzájem.

Odlišnosti mezi jednotlivými knihami jsou pouze nepatrné. Mění se konkrétní prostředí, ve kterém se hlavní postavy ocitají, zároveň se také mění člověk, který se stává jejich ochráncem. Hlavní postavy a téma celého příběhu je stejné v první i ve druhé knize. Pouze ve druhém titulu je příběh více prohlubován. Obě knihy se čtou velice dobře a rychle. Autor užívá jak delší souvětí, tak krátké věty. Ale kratší věty převažují, tím je čtení rychlejší.

V obou knihách je cítit opravdu velké napětí. Čtenář je po dobu čtení v očekávání, doufání, mnohdy ani netuší, co by dál vlastně mohlo nastat. Když si člověk přečte první knihu, na jejím konci se sice dozví, že dvě hlavní postavy přežili, neví však, na jak dlouho přežili, co teď budou dělat, co s nimi bude dál. Velké množství otázek ho dovede k chuti a touze přečíst si i pokračování. A opravdu nebude litovat! Zajímavý je závěr druhé knihy, čtenář může cítit obavu ze smrti některé z postav, možná tuší, že přijde. Pro mnohé však může být závěr opravdu překvapující až dechberoucí. V knihách je ukryta jak moudrost, tak určité poselství, je jen na čtenáři, zda se mu podaří tyto neuchopitelné věci v knize objevit.

Pokračováním románu *Potom* je kniha, která v českém jazyce poprvé vyšla v letošním roce. Kniha nese název *Když*, čtenář se právě zde může dočíst o tom, co Felix ve svém životě dál prožívá.

6 Závěr

Stěžejním cílem práce s názvem *Obraz židovského dítěte očima Morrise Gleitzmana* byla interpretace dvou knih australského autora, jenž se věnuje psaní knih pro děti a mládež, Morrise Gleitzmana. Knihy *Kdysi* a *Potom* se týkají tematiky druhé světové války a holokaustu. Do interpretace jsme se kromě představení děje, stylu psaní autora, postav a motivů, snažili zahrnout také to, jakým způsobem autor popisuje druhou světovou válku z pohledu malého židovského chlapce. Kniha je zajímavá tím, kdo ji vypráví, tedy svým vypravěčem. Chlapec Felix čtenáři ukazuje, jak válka v jeho dětských očích vypadala. Děj příběhu je popsán právě tímto dětským, nevinným, a mnohdy také záměrně naivním pohledem. To může ve čtenáři vzbudit daleko větší emoce a umožnit lepší zapamatování celého příběhu.

Obě knihy dokáží doslova „vtáhnout do děje,“ díky detailnímu popisu se čtenář může ocitnout v té samé době jako Felix a vše prožívat s ním. Právě tento pocit může být pro dospělého člověka překvapením, jak skutečně rychle se i on jako dospělý, dokáže vžít do kůže dítěte a do dané doby. To pro nás bylo při čtení také překvapením.

Dalším překvapením, avšak méně příjemným, se staly popisy týkající se násilí a smrti. Autor popisuje násilí, vraždu, smrt opravdu tak, jak skutečně probíhaly. Přímočarost těchto popisů a situace naturalisticky vykreslené mohou být pro čtenáře nečekané, především proto, že se jedná o knihy určené dětem a mládeži. Na druhou stranu vzhledem k tématu knih je tento motiv pochopitelný, avšak Gleitzman jej popisuje opravdu reálně, často se můžeme setkat s bitím, mučením, krví, nadávkami. Proto je důležité zvážit pro jakou věkovou kategorii čtenářů je vhodné knihy doporučit. Obecně se domníváme, že knihy by mohli číst čtenáři zhruba v osmé či v deváté třídě základní školy, tedy ve věku zhruba čtrnácti, patnácti let.

Takto zaměřená literatura je však pro děti a mládež velice důležitá a přínosná. Mnohé věci dokáží lépe pochopit a následně využít například v hodinách dějepisu i v dalším studiu. Především se nenásilnou formou seznámí s obdobím našich dějin, na které by se nemělo zapomínat. Daleko lépe pochopí, kdo to byli Židé a kdo nacisté, více se dozví o jejich vzájemném vztahu, a také o tom, co se za druhé světové války odehrávalo. Knihy mohou být také prvotním impulsem k zájmu a chuti přečíst si další literaturu týkající se tohoto tématu, případně zhlédnout seriálové či filmové zpracování. Mohou vést dítě k touze dozvědět se o dané době víc a také ke snaze si o této kapitole našich dějin více pohovořit s rodiči, a především s prarodiči.

Bakalářská práce může čtenáři posloužit k získání informací týkající se australského autora Morrise Gleitzmana, čtenář má tedy možnost seznámení i s tvorbou autora zahraničního. Možné je také získání informací, které se týkají dějin židovského národa či polských Židů. Práce může zároveň sloužit k seznámení s knihami a k rozhodnutí si je přečíst, případně si přečíst další knihy ze zmíněné série. Naopak čtenář, který knihy přečetl, má možnost zamyslet se nad tím, zda v knihách vidí stejné motivy a symboly, zda postavy vnímá stejně či odlišně, je tedy umožněna komparace pocitů ze samotných knih. Práci mohou využít učitelé či rodiče, kteří chtějí dětem toto období našich dějin přiblížit a hledají vhodné knihy, prostřednictvím bakalářské práce se mohou orientačně s knihami seznámit ještě před tím, než je dají přečíst dětem nebo než si je sami přečtou.

7 Zdroje

Primární zdroje:

Gleitzman, M. (2016). *Kdysi*. Praha: Argo.

Gleitzman, M. (2017). *Potom*. Praha: Argo.

Sekundární zdroje:

Bystrzycká, A. (2012). *Korczak člověk: filosofie výchovy Janusze Korczaka, lékaře, spisovatele, vychovatele, psychologa, sociologa, humanisty, filosofa, zastávce dětských práv*. Praha: Univerzita Karlova.

Cohen-Janca, I. (2017). *Poslední cesta: doktor Korczak a jeho děti*. Havlíčkův Brod: Petrkov.

Ditrych, B. (2017). *Tábor ve stínu Osvětimi. Dokumentární reportáž o osudu krakovských Židů*. Praha: Epoque.

Foster, T. (2014). *Jak číst romány jako profesor*. Brno: Host.

Gleitzman, M. (1999). *Dva týdny s královnou*. Praha: Albatros.

Haumann, H. (1997). *Dějiny východních Židů*. Olomouc: Votobia.

Lederbuchová, L. (2002). *Průvodce literárním dílem: Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H.

Lehár, J. (1998). *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Lidové noviny.

Orlev, U. (2014). *Běž, chlapče, běž*. Praha: Práh.

Pavera, L., & Všeticka, F. (2002). *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.

Petrů, E. (2000). *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico.

Piper, F. (2002). Vyhlazení polských Židů jako součást procesu germanizace polského území a etapa celkového vyhlazení židovského obyvatelstva Evropy. In: *Terezínské listy: sborník Památníku Terezín*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství.

Pojar, M. (2016). *T. G. Masaryk a židovství*. Praha: Academia.

Pojar, M. (2001). *Stín Šoa nad Evropou: sborník přednášek z cyklu uvedeného ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu 2000 až prosinci 2001*. Praha: Židovské muzeum.

Rothkirchenová, L. & Schmidtová-Hartmanová, E. (1991). *Osud Židů v protektorátu 1939-1945*. Praha: Trizonia.

Urbanová, S. (2018). *S holokaustem za zády: téma holokaustu v české a překladové literatuře pro děti a mládež vydávané po roce 1989*. Ostrava: Ostravská univerzita.

Internetové zdroje:

Když: Třetí kniha ze série [online]. 2019 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/felix-a-zelda-kdyz-404916>

Knihy jsou důvodem k žití. Blog.cz: Recenze, Potom [online]. 8. 12. 2017 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <http://knihy-jsou-duvodem-k-ziti.blog.cz/1712/potom-morris-gleitzman>

Komentáře, Kdysi [online]. [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://www.cbdb.cz/kniha-174281-kdysi-once>

Komentáře, Potom [online]. [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/felix-a-zelda-potom-355911>

Morris Gleitzman: Blog autora [online]. [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://www.morrisgleitzman.com/index.htm>

Morris Gleitzman: British Council Literature [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://literature.britishcouncil.org/writer/morris-gleitzman>

Morris Gleitzman: Životopis [online]. [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/morris-gleitzman-6311>

Nabídnout svůj život: Článek Zdeňka A. Emingera [online]. 28. 4. 2018 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/39829/cohen-janca-ir232ne-posledni-cesta>

Příběh o dětské statečnosti: Článek Zdeňka A. Emingera [online]. 22. 12. 2016 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/37549/gleitzman-morris-kdysi>

Zachraňme knihy: Recenze, Kdysi [online]. 11. 1. 2017 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/recenze-knihy/zachranme-knihy-7153>

Při psaní bakalářské práce byly uplatněny informace poskytnuté v hodinách české literatury, dále informace z přednášek a seminářů historie.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Lenka Ševčíková
Katedra:	Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Jaroslav Vala, Ph.D.
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Obraz židovského dítěte očima Morrise Gleitzmana
Název v angličtině:	The image of a Jewish child in the eyes of Morris Gleitzman
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na interpretaci dvou knih australského autora Morrise Gleitzmana – <i>Kdysi a Potom</i> . Hlavním cílem práce je interpretace díla, představení dějové linie a analýza jazykové stránky díla, jeho postav, symbolů a motivů. Práce čtenáře seznamuje rovněž se samotným autorem Morrisem Gleitzmanem a jeho tvorbou pro děti a mládež.
Klíčová slova:	Morris Gleitzman, literatura pro děti a mládež, válečná tematika, dítě, motiv
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis focuses on the interpretation of two books of Australian author Morris Gleitzman-Once and Then. The main aim of this thesis is to interpret the work, to present the storyline and to analyse language aspects of the work, characters, symbols and motives. This thesis introduces readers to the author Morris Gleitzman and his literature for children and adolescents.
Klíčová slova v angličtině:	Children's literature, war theme, child, motives
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	39 stran
Jazyk práce:	Čeština